

OLOF PALME

Anförande till Gunnar Sträng
vid partikongressen
tisdagen den 29 september 1981

Med reservation för
eventuella ändringar

Jag minns den nästan på första gången jag såg Gunnar Sträng på nära håll. Tage Erlander brukade på 50-talet samla en grupp för fria diskussioner i olika ämnen. Den kallades "kverulantgruppen". En gång hade finansminister Per-Edvin Sköld kommit dit. Han höll en bister föreläsning om inflationen, om nödvändigheten att hålla tillbaka utgifterna, om det viktiga att få balans i budgeten.

Efter den gruvliga salvan blev det tyst. Slutligen begärdes ordet av någon som jag kände igen som social- och bostadsminister Gunnar Sträng. Han satte ögonen som en borr rakt i Per-Edvin Sköld och sade: "Det finns dom som urgerar en limitering av bostadsbyggandet. Det skall dom ge fan i."

Det blev ingen minskning av bostadsbyggandet.

Så bär vi alla med oss vår alldeles egna Sträng-historia. Det finns knappast ett Folkets Hus i detta land, knappast ens en vägkorsning, där inte en sådan historia dallrar i luften. Det är redan myt och saga, som för generationer framåt kommer att glädja människor.

Jag skall emellertid hålla mig till kalla fakta.

I "Vem är det" kan man om Sträng läsa följande:

kommunalarbetare 1921-23

jordbruksarbetare 1924-27

trädgårdsarbetare 1927-32

ombudsman Svenska Lantarbetareförbundet 1932-38

förbundsordförande i Svenska Lantarbetareförbundet
1938-45

konsultativt statsråd 1945-47

statsråd och chef för folkhushållningsdepartementet
1947-48

jordbruksdepartementet 1948-51

socialdepartementet 1951-55

finansminister 1955-76

riksdagsledamot sedan 1946.

Det är sannerligen inga krusiduller i den levnadsbanan. Det är ett snörrätt spår. De har glömt det allra finaste: Sträng har varit med i det socialdemokratiska partiets verkställande utskott som suppleant sedan 1948, som ordinarie ledamot sedan 1956. Jag har tittat i hävderna för att se vad som finns bakom. Låt oss ta det från början.

I boken Apparaten Sverige ställer Nordal Åkerman frågan till Gunnar Sträng: "Hur skulle du vilja karakterisera din väg till socialismen?" Så här lyder svaret:

"När jag föddes fanns det ingenting att välja på. föddes i en gammal kåk, där de flesta utav mina

barndomsvänner och ungdomsvänner helt enkelt strök med i TBC, därför att kåken var sådan och levnadsförhållandena var sådana. Jag minns en familj där det fanns fem småttingar, som jag lekte med. Ingen av dem blev sexton år gammal, de strök alla med i TBC. Tvärs över farstun bodde en gammal unghänt, som mor fann död inne i lägenheten. Han hade hostat upp sina lungor, som bitvis låg bakom sängen ovanpå tidningen Socialdemokraten. Han lärde mig spela schack och spelade en roll i min livsinställning. Kåken var full av vägglöss och råttor och kackerlackor. Man somnade varje kväll av råttornas springande runt omkring, parande och huggande och skrikande och tjutande, när de slogs i fyllnadsväggarna. De kom in i rummen till en där man låg.

Det fanns ju ingenting att välja på i en sådan miljö. Och när jag därför som liten pojke började läsa - och jag var mycket förtjust i att läsa, jag hade väl konsumerat både Jack Londons sociala skildringar, Viktor Hugo, Dumas och Andersen Nexö när jag var sexton år - då var det ju ingenting att resonera om, alla samlades bara i socialismen, eller kalla det gärna viljan till ett bättre samhälle."

Kan man tänka sig en mera fulländad sammansmältning av teori och praktik som grundval för en livsgärning.

Trädgårdsarbetare står det i uppslagsboken. Trädgårdsmästare i Stockholm publicerade med anledning härav en annons där man kunde läsa:

"Herrar trädgårdsägare och kolleger varnas härmed för platssökande trädgårdsarbetare från Hässelby villastad. Dessa hava nämligen genom sitt uppträdande gentemot de icke organiserade, och i strejken ej deltagande, trädgårdsbiträdena tillfylllest visat vad de trädgårdsägare ha att vänta som anställa dylika med bolsjevikfasoner utrustade herrar. För att lättare kunna kontrollera sökande från Hässelby namngives här nedan några av de aggressivaste oros-elementen. Karl Alfred Öhman (f 11/9 1899, ordf), Gunnar Georg Emanuel Sträng (f 23/12 1906, sekr)."

Det finns en samtida bild av denna förmenta orosstiftare, där Sträng ser ut precis som nu, som om han kom ut från en budgetberedning eller ett möte med Marcus Wallenberg eller någon annan potentat i storfinansens. Men det tyckte inte trädgårdsmästarna i Hässelby.

1932 blev Sträng ombudsman i Lantarbetareförbundet. Vald med 4 rösters majoritet. Mest av en slump verkar det.

Men det som därefter skedde, verkar långt ifrån slumpmässigt. Det blev ett gigantiskt slit för att organisera de svenska lantarbetarna, för att röja upp med statarsystemet och bekämpa klassamhället. Det kan inte jag skildra på ett rättvist sätt. Gunnar Sträng kan det. Han kan berätta om 332 resdagar per år, mest på cykel, om sura bönder och ogina godsägare, om fattiglukten och om den rädsla som fattigdomen kan skapa, men också om den stolthet och värdighet som kan spira mitt i eländet.

Ivar Lo Johansson är inte så dålig på att skildra han heller som vi vet. Bäst kan nog gamla lantarbetare det, som man träffar, knotiga i kroppen och spänstiga i själen på möten ute i bygderna. "Hälsa Sträng", säger de och berättar någon vidunderlig historia om det gamla Fattigsverige som var så nyss. Maken till supporterklubb har ingen.

Den 31 juli 1945 blev Sträng, enligt egen utsago, motvilligt medlem av regeringen. Denna dag hade Stockholms Förstadsblad besökt det nyblivna statsrådets första lärarinna, fru Brodd i Hässelby, och bett att få veta litet om den forne eleven.

Fru Brodd visste att berätta att Gunnar "var en liten begåvad och allvarlig gosse som skötte sina uppgifter ordentligt." Tyvärr fick han inte fortsätta att studera och fru Brodd fortsatte: "Man vågar nog säga att om unge Sträng tagit t.ex. realskoleexamen hade han väl hamnat på något kontor och blivit en duktig bokhållare."

Det kan man ju säga att han blev ändå, reallexamen förutan.

Samma dag skrev Rickard Lindström ett porträtt av Sträng under rubriken: "Från drivbänk i Hässelby till konungens rådsbord". Rickard Lindström skildrar hur han och Ivar Lo Johansson råkat i dispyt om Strängs utnämning. "Dom knycker krafterna från lantarbetarna, säger deras störste skildrare. Det

är väl naturligt, svarar skrivaren: Människor, som kan utföra en rejäl samhällsgärning, skall väl få komma till sin rätt. Då säger Ivar Lo: Rätt svarat! Men jag är ändå inte nöjd. Skrivaren har fler argument: Du, Ivar Lo, har från lantarbetare stigit upp till en av Sveriges bästa författare. Varför skall inte Gunnar Sträng få bli statsråd? Nu slutar vi att resonera, är Ivar Lo:s sista replik. Han har mer än alla andra bidragit till att avskaffa statarklassen i Sverige, och för den bragden får han bli vad fan som helst för mig."

Så blev Gunnar Sträng mycket riktigt statsråd. Rickard Lindström ger följande spådom:

"Man behöver icke hysa någon oro för Gunnar Sträng. Han kommer att klara sig. Det skall bli en fröjd att höra hans jungfrutal i riksdagen. Klokt och fint kommer det att flyta. Förmodligen kommer den gamle trädgårdsarbetaren lägga in både hallon och tomater i det talet. Skrivaren och hans medbröder kommer att fröjdas och säga till varandra: Si, det var en sann socialist!"

Hallon och tomater var det. Under de 36 år som sedan dess förflutit, har mänskligheten undfägnats med åtskilliga deciton av hallon och tomater i verbalt utförande. Jag minns en artikel i Dala-Demokraten som skildrar Gunnar Strängs besök på en distriktskongress i Dalarna. Det stod så här ungefär:

"Finansministern inledde med att förklara att han vore förkyld och att hans anförande av den orsaken skulle bli kortare än vanligt. Sedan finansministern talat i en dryg timme, förklarade han att han nu kände sig bättre."

Si, det var en sann socialist, var det.

Se på dagsverket under 31 år i regeringen. Sjukförsäkringen, de sociala reformerna, satsningen på bostadsbyggandet under socialministertiden. Den otroliga enmansshow han utförde inför införandet av omsättningskatten 1960. På ett par år lyckades Sträng vända på partiets traditionellt omhuldade uppfattning om indirekta skatters fördärlighet. Det var lysande som ekonomisk politik, en envetenhetens och förnuftets politiska triumf. Detta och ATP-reformen var avgörande för 60-talets ekonomiska expansion, sociala reformer och satsningen på skola, sjukvård och bostäder. Sträng höll ordning på statsfinanserna och på ekonomin. Så länge han var finansminister stod Sverige starkt. Skattereformen 1970 var genom särbeskattningen vår hittills största jämställdhetsreform och den kunde genomföras utan att ge avkall på den sociala rättvisan. Den har stökats till av bland annat inflationen. Men på fredag är det åter Sträng som föredrar skattefrågorna. Skattereformen nästa år, kommer att i hög grad bära hans märke.

Det tonar fram olika bilder av Sträng. Där finns bilden av den myndige rikshushållaren med både hängslen och livrem och därtill en säkerhetsnål till värn för plånboken. Där finns den folkkära fadersgestalten, med en sällsynt förmåga att ge liv åt torra ekonomiska fakta. Allt detta är riktigt. Men där finns framför allt bilden av en radikal samhällsförbättrare, som envetet plöjer fram med nosen längs backen, bänder och sliter i verkligheten, rister i sakfrågorna, med en helt genomtänkt samhällsuppfattning och ett aldrig sviktande engagemang för den svenska arbetarklassen, och som i kraft av en otrolig satsning av sig själv, kunnat göra mer än kanske någon för att göra Sverige mera rättvist, mera jämlikt, mera demokratiskt. Si, kamrater, så kan ni fröjdas åt en sann socialist. Och det är naturligtvis ett makalöst livsverk.

För en partiordförande och/eller regeringschef är Gunnar Sträng den idealiske kollegan. Hans flit är oerhörd, hans andliga och fysiska vitalitet saknar gränser. Han övertar med stor glädje uppgiften att fatta erforderliga beslut. Något mera bohemiska personer som Tage Erlander, Sten och jag har kunnat känna oss helt lugna. Han är obrottsligt och totalt lojal med en gång fattade beslut med partiet. Det beror i och för sig inte på att han ändrat mening, om han haft en annan. Men Gunnar Sträng har, vad han själv betecknar som en realistisk människoupfattning. Människor är skröpliga käril. Man får inte

ställa för stora krav på dem. De måste få tillåtas hugga i sten. I detta perspektiv betraktar han dem med viss ömsinhet.

En kollega i regeringen kan ha malts ner totalt i en budgetberedning. Men i sista stund plockar Sträng fram en eftergift, ett glädjeämne och kollegan kan gå hem på lätta fjät till sitt departement i känslan av att ändå ha uppnått något. Det är inte bara förhandlingstaktik. Det är omsorg om människor.

Jag minns en överläggning med ekonomer som i flera timmar kastade verklighetens stenar i huvudet på varandra, oeniga på varje punkt. Sträng ledde debatten med stor vänlighet och oändligt tålamod. Till sist skickade jag en lapp till honom där det stod: Hur har du stått ut med det här i 18 år? Jag fick lappen tillbaka - jag har sparat den - med orden: "Förstår du nu varför jag kallar dem kålrotsräknare?" Men jag tror banne mig att han tycker om ekonomer.

Jag tror helt enkelt att det förhåller sig så här för ett mycket stort kollektiv: Stundom blir man osams med Gunnar Sträng. Men man blir aldrig ovän med honom. Han är helt enkelt barskrapad på fiender. Det är desto fler som för honom känner stor vänskap och stor tillgivenhet.

Vi har slitit med varandra i mer än ett kvartssekel nu, Sträng och jag. Och om vi inte precis är lika

som bär, så har det kanske just därför gått bra. Det känns vemodigt att inte längre få ha honom sittande jämte sig i det dagliga jobbet. Men på en punkt är jag inte orolig. Gunnar Sträng finns med oss, är mitt ibland oss i den fortsatta kampen. Hans nit att förbättra samhället är obruten. Hans känsla för partiet förblir säkert total. Så här sade han för några år sedan.

"Det gamla agrarsamhället var sannerligen ingen idyll. Trots att solen sken och träden grönskade, hästen gnäggade och korna råmade som nu, så svalt folk i sina TBC-inpyrda kåkar. Hårt slit i arbetet, ibland under alla årets dagar, gjorde män och kvinnor förbrukade i 50-årsåldern. Som den sista stationen på livets på glädjeämnen fattiga och slitsamma väg, stod barnens barmhärtighet eller socknens fattigstuga. Det var valmöjligheterna i väntan på befrielsen från livets möda - det var den sanna bilden av Sverige och dess folk före industrialismens genombrott. Att ett tunt skikt av överklass syntes mer, gav sin prägel i litteratur och offentligt framträdande, förändrade inte den grå och anonyma massans trista be-lägenhet. Det var i korthet den sanningsenliga bilden av samhället som det såg ut för endast tre á fyra decennier sedan.

För var och en som från sin barndom har dessa minnen på ögats näthinna, är problemställningen klar. Det kan aldrig bli fråga om en väg tillbaka."

Just det. Det kan aldrig bli fråga om en väg tillbaka om det skall bli någon Framtid för Sverige. Det är socialdemokratins uppgift att i hård kamp mot egoismens krafter skapa den framtiden. Och vi vet: När trumpeterna skallar och basunerna drar, då kommer Gunnar Georg Emanuel Sträng att stå allra längst fram på barrikaden. Just där behöver vi honom. Men tack så länge för de år som varit.